

„Sokszor hallgattuk nagy apparátussal felépített szónoklatát a Dohány utcai zsinagógában. Imponáló megjelenés, szabályos szép férfi arc, de külső hatásosság sem csupán Isten-adta természetén múlt, nemcsak dörgő zengésekre képes orgánumán, hanem járásának, tartásának méltóságán, gesztusainak mértéktartó, mégis lendületet, erőt sugárzó élanján, egész lényének gravitátikus jelentőségén” – Benoschofsky Imre ezekkel a szavakkal emlékezik vissza Hevesi Simonra, egykori tanárára a Rabbiképzőben (p. 98). „[E]urópai, konzervatív eleganciája, hibátlan szabású szürke zsakettje példaképpül szolgálhatott” – ezt pedig Fischer Gyula főrabbról, a Dohány utca másik korabeli szónokáról írja Benoschofsky (p. 101).

Szószék és katedra – e kettő már az ezerkilencszázhuszas években is elválaszthatatlan volt egymástól. A nagy orátorok egyúttal a Rabbiképző meghatározó tanárszemélyiségei is voltak. Megjelenésükkel, viselkedésükkel, személyiségükkel nem csupán a tudást, hanem a hivatást is átadták a következő nemzedéknek.

Azt az élményt, amelyet Benoschofsky Imre számára Hevesi Simon és Fischer Gyula jelentette, számomra és az én generációm számára Schöner Alfréd adta meg. Emlékszem, a rendszerváltást követően, tizenéves koromban jutottam el először zsinagógába: az első izraeli Szochnut-utamat követően, 1990 őszén, a nagyünnepek alkalmából, a Dohány utcai zsinagógába. A következő hónapok során még néhány alkalommal elmentünk édesapámmal a Hősök templomába.

Schöner Alfréd három dróséja maradt számomra emlékezetes ebből az időszakból. A jelenlévők közül sokan emlékezhetnek arra, hogy az Országgyűlésben, Tölgyessy Péter 1990. szeptember 18-i felszólalása közben valaki bekiabálta azt, hogy „hordót a...” zsidónak? szónoknak? – a mai napig nem tudjuk biztosan. Schöner Alfréd ekkor a péntek esti dróséja témájául a hordót választotta, és összegyűjtötte, mely midrásokban fordul elő ez a motívum. Egy másik péntek este azt a – ma már tudom – jólismert aggadát *analizálta*, amelyben I-ten időutazásra invitálja Mózeset, és – hasonlóan Madách *Ember tragédiájához* – bemutatja neki az eljövendő korok eseményeit. Végezetül, ott voltam azon a péntek estén is, amelyen az alijáját megelőzően elbúcsúzott a közösségétől. A családom nem volt tagja a Dohány utcai körzetnek, nem tudtuk előre, hogy milyen különleges alkalom lesz ez a péntek este, mégis, úgy éreztem, ezen a péntek estén részévé váltam a Dohány-körzet történelmének, egy korszak lezárultának.

A következő években az ELTE hebraisztika szakára és Raj Tamás talmud-tórájára jártam, családi kötődésem pedig Schweitzer József professzor úrhoz volt. 1998 legelején eljöttem az akkor induló liturgika szakra: nem, mintha kántori ambícióim lettek volna, de az újabb tanulási lehetőséget nem lehetett kihagyni. A szakot azóta se fejeztem be, minden valószerűség szerint

elbocsátottak. (Nagyon remélem, hogy kirúgtak, mert különben most vizsgáznom kellene?) Ekkor ismertem meg Schöner professzor urat a katedrán, ahol ugyanolyan méltósággal adott elő, mint közel egy évtizeddel korábban a szószéken.

Mert a szószék és a katedra *egy és ugyanaz*. Személyes élményeimet nem azért meséltem el, mert műfaji tévedésbe estem, nem anekdotázni szeretnék a laudatio helyett. Hanem azért, hogy alátámasszam fő tételemet: a bemutatandó könyv címében a *szószék* és a *katedra* egy és ugyanaz.

Figyeljük meg mindjárt a kötet borítóját: a Hegedüs Gyula utcai zsinagóga szószéke éppen olyan szögben jelenik meg, hogy a Rabbiképző központi tantermének a katedráját juttatja az eszünkbe! Ha ez egy szószék, hova tűntek a zsinagóga egyéb attribútumai? Ha ez egy katedra, mit keres a háttérben egy frigyszekrény? Az előbbire a válasz egyszerű: a fényképész mögött, a kép szélein túl vagy éppen a cím által letakarva helyezkednek el a zsinagóga kellékei. Az utóbbira sem nehéz választ adni: Schöner rektor úr úgy rendezte be mind az *Oktogonális* termet, mind ezt a Dísztermet, amelyben épp vagyunk, hogy a katedra mögött parokhetek, a frigyszekrényt letakaró bársonyfüggönyök láthatóak. Így válnak az egyetem katedrái szószékekké, és így válik egy szószék a könyvborítón katedrává.

Aki ismeri Schöner rektor urat, előadásait és korábbi köteteit, nem lepődik meg azon, hogy maga a kötet is tele van illusztrációkkal. Nem meglepő egy művészettörténész szerzőtől, de annál meglepőbb egy hagyományos rabbtól. Schöner Alfréd egyszerre mindkettő, aki a neológ tudományosság örököséként nem érez feszültséget a kettő között. Jó arányérzékkel találja el azt az egyensúlyt, hogy az olvasó is úgy érezze: hagyomány és tudomány, szószék és katedra is megfér egymás mellett, egyetlen kötetben. A művészettörténész rabbi – Schöner Alfréd bizonyítja, hogy nem oximoron ez a kifejezés – tehát a művészettörténész rabbi vizuálisan is, spirituálisan is, intellektuálisan is törekszik az olvasó igényeinek a kielégítésére.

(Zárójelben jegyzem meg, hogy a képábrázolás tilalma a Héber Bibliában sem annyira fekete-fehér, mint ahogyan azt sokan gondolják. Schöner rektor úr kezdeményezésére indult újra a Magyar Zsidó Szemle. Ebben jelent meg¹ Szécsi József tanulmánya, amely megkülönbözteti a bibliai korban az *illegitim* ikonolátriát (p. 36), mint például az aranyborjú elkészítése, a *legitim* ikonolátriától (p. 37), mint például a kerubok a Frigysátorban. Szécsi tanár úr hivatkozik Karasszon Dezső egy cikkére a képábrázolást tiltó bibliai parancsolatról, amely Tóth Kálmán 70. születésnapja alkalmából megjelent Festschriftben olvasható.)

¹ Magyar Zsidó Szemle új folyam, 6-7. szám (2010), p. 46.

Szószék és katedra – ez a könyv címe. „Érintőleges önéletrajzi elemekkel átszőtt homília-válogatást, művészeti és kortörténeti eseményeket is **analizáló** tanulmány- és cikkgyűjteményt tart kezében a nyájas olvasó” – határozza meg a kötet tartalmát a szerző, mindjárt az Előszó elején. Tisztelt Rektor úr, engedje meg, hogy vitatkozzam. Ez a meghatározás alapvetően rossz, mert félrevezeti a kedves olvasót, aki azt hiheti ezt olvasva, hogy a homíliaválogatás és a tanulmánygyűjtemény, azaz a szószék és a katedra elválasztható egymástól. Pedig a kötet éppen azt bizonyítja be, hogy nem!

Kezdjük az elején. Az első rész a „Zsengék” címet viseli, és a pályakezdő rabbijelölt elveszettek hitt beszédeit tartalmazza. Ennek a résznek a zárófejezete a rabbiavatáson elmondott beszéd. Szívemnek külön öröm, hogy a legelső prédikációk az egykori Jávorka Ádám utcai imaházban hangzottak el, ahova én, jóval később, a kilencvenes évek elején a Habonim Dror cionista ifjúsági szervezet peuláira jártam.

Ezeknek a látszólag tisztán homiletikai szövegeknek a története az, ami a katedrára emeli őket. Schöner Alfrédot idézem (p. 5): „1990 decemberében repülőgépen érkeztünk Izraelbe. Félte őrzött könyveim, életünk eseményeit rögzítő kéziratunk postán utaztak az Ígért Földje felé. Könyveink, leírt – a kor atmoszféráját tükröző – zsinagógai beszédeim, egyéb személyes irataim szétáztak,² egy részük – úgy tűnt – elveszett. Évekig rejtőzködtek az egyik monumentális raktárban, mígnem egy részüket szerencsésen megtaláltuk. A nehezen olvasható sorokat, oldalakat szakember segítségével rekonstruáltuk. E kötetben napvilágot látó, 1968-1974 között elhangzott homíliák első alkalommal kerülnek most közlésre. Ezeket történelmi-kortörténeti dokumentumoknak is tekintem” – írja Schöner rektor úr az Előszóban. Így válik egy ifjúkori homília a természettudományos-műszaki eszközökkel is megtámogatott tengeri régészet és filológia kutatásának a tárgyává, hogy a szakemberek segítségével így rekonstruált dokumentumokat a kultúratörténészek vehessék ezután górcső alá.

A kötet következő része közel négy évtizedet ugrik az időben. Az 1974-es rabbiavatáson elhangzó beszédet a Hegedűs Gyula utcai zsinagógában 2013-ban elmondott székfoglaló beszéd követi. Az e két időpont között elmondott beszédeket Schöner főrabbi korábbi kötetei tartalmazzák. Vajon ez a kötet ezen része kizárólag homíliákat tartalmaz? Dehogya! Mindjárt a következő beszéd – elvileg egy ros hasanai szónoklat 2014-ből – legalább annyira tudományos ismeretterjesztés (szakirodalmi lábjegyzetekkel ellátva), mint homília. És ez így megy tovább.

² Az ezeket szállító konténer a tengerbe esett, vö. p. 19. – B. T.

A harmadik – középső – rész elvileg átvezet bennünket a katedrára, a tudomány világába. De a laikus olvasó ne ijedjen meg ezen a ponton! Az itt szereplő írások, könyvbemutatókon elmondott beszédek a tanító rabbi, a tudományát népszerűsítő kutató hangján szólalnak meg.

Majd következik a negyedik fejezet, amely, ha matematikai értelemben nem is, de az olvasó szubjektív benyomása alapján a leghosszabb fejezet a kötetben. Ugyanis az *In memoriam* c. részben elsősorban búcsúbeszédeket és korábbi korok nagyságaira történő visszaemlékezéseket olvashatunk. A szerző – az előszóbeli szavait átfogalmazva – valóban plasztikus ecsetvonásokkal ábrázolja mindazoknak a szellemi arcukat, akik hatottak rá, akiktől tanult, akik a kollégái voltak, ill. akiket elbúcsúztatott. Ezen a ponton emlékezzünk meg Oláh János professzor úrról, akinek emléke szintén megjelenik a kötetben. Mind-mind „a magyarországi zsidó kultúra kiemelkedő, korszakformáló személyiségei”. Ebben a fejezetben ismét keveredik a szószékről, azaz a temetői pulpitról vigasztaló rabbi és az eszmetörténész hangja. Szószék vagy katedra? Véleményem szerint mindkettő egyszerre.

Végül következik az ötödik, *Krónika* című rész, mely visszatérni látszik a katedrához. De vajon sikerül ez neki? Emlékszem, 1999-ben, ros hasana előtt levitt Németh Zoli barátommal, akkor rabbijelölttel Szegedre. A kocsiban feltettem neki a kérdést, hogyan határozná meg a neológiát, és erre az volt a válasza, hogy sem ortodox, sem reform. Majd hozzátette – talán megbocsát, ha ennyi idő elteltével ezt nyilvánosan megismétlem –, hogy neki igazából a *status quo* irányzat a legszimpatikusabb, hiszen az kombinálja legjobban a modernitás iránti nyitottságot a hagyomány szigorú megőrzésével. Olvasva a könyv ötödik, *Krónika* című részét, ez a történet jutott az eszembe. A történeti és művészettörténeti témákat nem a szenttelen kutató, hanem a mélyen hívő, a hagyomány és a közösség fennmaradásáért aggódó rabbi hangján *analizálja*. Egy régi zsinagóga, egy darabka egy régi tóratekercsből, egy kétszáz évvel ezelőtt elhangzott prédikáció, egy dombormű a Kneszet menőráján étellel telik meg Schöner Alfréd írásaiban. Izrael fiainak múltbeli, jelenbeli és jövőbeli generációi organikusan összefűződnek nála egyetlen láncolattá. A Mésa-sztélé, azaz a Moabita kő „felbecsülhetetlen, egyedi jellege és jelentősége abból adódik, hogy az archeológia segítségével alátámasztja a bibliai történetírás igazát” (p. 325) – írja a szerző, aki egyszerre örököse a neológia tudományosságának és a mélyen hívő, ortodox családi háznak.

A kötet három szokatlan tipográfiai megoldását szeretném még megemlíteni, amelyek szintén azt támasztják alá, hogy a kötet egyszerre jeleníti meg a szószéket és a katedrát. Az első a lábjegyzetek számozása, amely nem kezdődik újra minden fejezet elején, hanem az egész könyvön törés nélkül halad 1-től 819-ig, mintegy *gartliként* összefogva a szószéket és a katedrát. Szimbolikus, hogy a 613-ik lábjegyzet (erről a számról is szól egy írás,

„Gondolatébresztő szám a nagyünnepek fényében” címmel), a 613-ik lábjegyzet a 121. zsolthárhoz kapcsolódik: „Nem szunnyad Ő, oh sohasem alszik el, // Bízzál őrződben, bízzál Izrael” (Telekes Béla csodálatos, a nyugati rímes versformát alkalmazó fordításában).

A második szokatlan tipográfiai megoldás a lábjegyzetek balra igazítása. Ez a döntés a zsidó könyvnyomtatás hagyományaihoz köti ezt a kötetet, hiszen a legelső héber nyelvű nyomtatott könyvek óta az a szokás, hogy vizuálisan elkülönül – például eltérő betűtípus alkalmazásával – a főszöveg a kommentároktól.

A harmadik észrevételem a héber idézetek megjelenítésére vonatkozik: a betűtípus modernséget, a pontozatlanáig a pre-maszóretikus szövegek ősiségét idézi, a nagy méret és a középre igazított szedés pedig azt szimbolizálja, hogy a héber betű, a héber nyelv, a szent szövegek a szerző életében milyen fontos, központi szerepet töltenek be – mind a szószéken, mind a katedrán.

Összefoglalva, a kötet látszólag elindul a szószékről a *Zsengék* és a *45 évvel később* című részekkel, majd eljut a katedráig, a tudományos tanulmányokkal, elsősorban a harmadik és az ötödik részben.

Megható keretet adnak a kötetnek az első és az utolsó rész záró írásai. Schöner Alfréd így zárja 1974-ben a rabbiavatásán elmondott beszédét: „Az Örökkévaló áldása lebegjen leendő gyülekezetemen és a magyar zsidóság egyeteme felett! A Mindenható áldása legyen Alma Materünk felett, hogy továbbra is fellegvára lehessen Magyarország és Közép-Európa zsidó vallási, tudományos, szellemi életének, hogy még hosszú ideig rabbigenerációk kerülhessenek ki intézetünk meghitt, megszentelt falai közül.” Erre rímelnék a 44 évvel későbbi szavak: „Bízva a Mindenhatóban, az Ő gazdag áldását kérem az Alma Materra, hogy az elkövetkező évtizedekben is az istenhit, a rabbiképzés és a zsidó vallástudomány otthona legyen! Salamon király imáját idézem: a Világ Alkotója vigyázza e Házat éjjel és nappal: לְהַיּוֹת עֵינֶיךָ פְּתוּחַת אֶל-”
הַבַּיִת הַזֶּה לְיְלֵה לְיוֹם”

Ennek a legutolsó írásnak a címe: *Búcsú az egyetemről*. De a kötet azt mutatja meg, hogy amíg Schöner rektor úr feláll a szószékre, addig azt katedraként is használja, hiszen a kettő valójában egy és ugyanaz. Ezen felül az a tény, hogy Frédi ismét itt van most velünk, a körünkben, ebben a szép teremben, éppen azt is bizonyítja, hogy nem kell búcsúznia az egyetemről sem.